

Sütő András

Naplójegyzetek

1988, február

Tavaly novemberben juthattunk el Budapestre. Évekig tartó könyörgés, ravasz huzavona után megnyílt a ketrec ajtaja. Feleséggel indulhattunk a gulyáskommunizmus országába, miként a román pártfőtitkár szokta mondogatni. Három színdarabomat is megnézhettem végre. *Advent*-játékomat a Nemzeti Színházban, *Az álomkommandó*t a Vígsházban, a *Lócsiszar* virágvasárnapját Egerben. Nagy öröm volt találkozni három színházi együttessel, Sík Ferencsel, Gali Lászlóval és könyvkiadókkal. Mindazokkal, akik Romániában betiltott munkáimat fölkarolták és fűtültek nem csupán a bukaresti, hanem budapesti tiltásokra is.

Jó érzés volt tapasztalnom, hogy amit az önkény Erdélyben elnémitott, újra megszólaltatják Magyarországon. Fájdalmas volt arra emlékezni, hogy Harag György, aki 1975 óta sorozatban rendezte meg a színdarabjaimat, 1985-ben meghalt. A *Lócsiszar* bemutatójának tizedik évfordulóján még együtt ünnepeltünk Kolozsvárott. Néhány hónappal később már örökre elbúcsúztunk tőle a marosvásárhelyi zsidótemetőben.

Koporsója mellett álva a roppant veszteség fájdalmát éreztem. A közösségi mellett a személyes is. Kettőnk összefogásában, az ő zseniális színpadi látomásaiban világosodott meg számomra a Szó és a drámai ütközés ereje, a játék és élet találkozásában születő varázslat mélyebb értelme: a közösségi eszmélet, mely tagadhatatlan része lett az erdélyi magyar szellemi ellenállásnak.

Jönnek majd új szellemáramlatok, művek, színpadi mesterek, és jön majd a mi harsogó évtizedünket is tagadó tehetség, újító szándék és kíméletlen revízió – ám Harag György forró színházi estéinek emlékét nemzedékek hagyatkozzák majd a jövődre.

*

Míg Budapesten voltunk, az *Álomkommandó*ért két díjat is átvehettem. Egyik a Magyar Színkritikusok Díja, másik a Szép Ernő Jutalom a művelődési minisztérium részéről. *A Legjobb új magyar drámáért*, mondják a színkritikusok indokolt óvatossággal, mert jövőre jön egy másik munka, akkor az lesz a legjobb. A minisztérium sem veti el a sulykot jelezvén, hogy az 1986–87-es évad színdarabját jutalmazza. Évad végén ez is kifut „garanciális” idejéből. Aztán álljon meg, ha tud, a saját lábán, önerőből, díjazások nélkül.

De még ez is kegyelmi állapot ahhoz képest, hogy mi vár rá a szerző halála után. Művek maradandósága és múlandósága az árvaságukkal kezdődik. Mikor senkijük-semmijük nincs már, csak saját immanens értékük.

*

Szétesőben, azaz elmenőben, kivándorlóban az *Új Élet* szerkesztősége. Évekkel korábban Izraelbe távoztak néhányan. Akik maradtak, Magyarországra készülnek. Egyik titokban, a másik nyíltan, az ottani befogadás, a román engedélyeztetés szerint. A pártközpont egyre szigorítja az emigránsjelöltek büntetését. Legelső követelése, hogy fel kell bontani a delikvens munkaszerződését, el kell tiltani őket a közléstől, csak azt nem mondják: a víztől és kenyértől, pusztuljanak éhen, még mielőtt az ismeretlen hosszú útra elindulnának.

Persze, hogy minden lehetséges huncutsággal védem őket. A bejelentett távozási szándékot nem veszem tudomásul, míg a belügyiek szimatolásai folytán ki nem pattan a titok. Ha *odafront* megtudják és cenzorunk lecsap a „hazaáruló” kéziratára, szignóval, álnéven közöljük, hogy csekély honoráriummal bár, segítsük az embert. Hónapokig is elnyújtható ilyenformán az elbocsátás. De megeskik, hogy valaki – némelykor éppen közlünk való személy – följelent, akkor aztán égszakadás, földindulás, a fejemen egy koppanás! „Pártbiztosunk” magából kikelten ordít, fenyegetőzik, bukaresti pénzügyi atyaistenünk törli máris a lebukottat a fizetési listáról.

A régi munkatárs ettől kezdve csak búsulni, híreket hallani, emlékezni jövőget be a szerkesztőségbe.

Egy napon halljuk majd, hogy az államtanács megajándékozta őt a végleges kitelepedés engedélyével. Kölcsönösen sajnáljuk egymást. Mi őt, hogy kénytelen elhagyni Erdélyt, ő minket, mert azt mondjuk: maradunk, másként nem tehetünk.

*

Megüresedett munkakörbe két szerkesztőt, újságíróat keresünk. Két fiatal írástudóra figyeltem föl már korábban. Mindketten a tanügy napszámosai. Lázok János magyar-angol szakos tanár, aki Marosvásárhely és Disznajó község között ingázik évek óta. Kovács András Ferenc magyar-francia szakos tanár Székelykeresztúron, huszoneves létére már ismert, nagyra tartott költő. Lázok örömmel jönne a laphoz. Kováccsal még nem beszéltem. Bár nem tudom, vállalna-e szerkesztőségi munkát Marosvásárhelyt, a tervemhez először elvi jóváhagyást próbálok szerezni, nehogy a kezdeménynek áltatás, csalódás legyen a vége. Hol van már az az idő, amikor mgam dönthettem el, ki legyen belső munkatársa az *Új Élet* képes lapnak! Azóta mind a tartományi, illetve megyei, mind a központi-bukaresti pártfórumok gyökeresen átszervezték-szigorították a szellemi élet s kivált a sajtó ellenőrzését. Ma már szinte hihetetlen, hogy 1958–65 között 56-os börtönviseltek – Szekernyés Lászlót, Bartis Ferencet, Balázs Imrét – kérhettem föl, hogy legyenek szerkesztői, riporterei a lapnak. „Osztályidegent”, amelyen megboldogult báró Kemény János és lánya, Kemény Zsuzsa volt, egy percig sem tűnének meg a katonai szigorral irányított ideológiai frontszakaszon, miként a sajtót nevezik. Az ún. burzsoá származásúakról és párton kívüli munkatársaimról, akiket minden félévben ki akarnak füstölni a szerkesztőségből, most nem beszélek. Védem őket, ahogy lehet. Egyiknek rágalmakkal kövérített „*káderdoszárját*” tűzre vettem. Évek óta „várhatjuk” tehát, hogy a megyei illetékesek sürgetésére postán megérkezzék. Varró Ilonát, Székely János költő feleségét, aki remek stilszta és cizellált karcolatok szerzője, ugyanúgy dugdosni kell a politikai ellenőrök elől, mint a színházi rovat kitűnő vezetőjét, Marosi Ildikót. A szerkesztőség alkalmazottainak listáján az egyik nyomdai korrektorként, a másik félnormás kapusként szerepel.

Nem csoda, hogy némelykori aggodalmaim Székely Jánost is elkészerítik, ő is pártonkívüli, akár a felesége. „Tisztogatások” Damoklész kardja lóg a fejük felett. A veszedelem árnya így vetül néha még könyvek dedikációjára is. *Nyugati hadtest* című prózai

remekét ajánlva 1979-ben Székely János ezt írta nekem: S.A.-nak szeretettel, stb. – „s még azt is kérve: amennyire csak rajta áll, ne hagyja, hogy kenyér nélkül maradjunk öregkorunkra.”

Közel tíz esztendeje, hogy János minden délben belép hozzánk a szerkesztőségbe és Ilonát karonfogva elindulnak ebédelni.

Nem hiszem, hogy öregkorukra kenyér nélkül maradnának.

Én már nyugdíjba mehettem volna. Nem teszem. Ha kicsi bélyeges csapatomat elhagyom, olyanok kezére jut a szerkesztőség, akik már régóta „fölháborítóan pártszerűtlen káderpolitikával” vádolnak engem. Munkatársaimat, akik barátaim, szélnek eresztik, a lapot pedig teljes egészében a személyi kultusz szolgálatába állítják. Erdély szellemi és tárgyi öröksége, a kastélyok és műemlékek sorozata, színházi, képzőművészeti, zenei, népi művelődési életünk folyamatos számbavétele, fölmutatása anatómia alá kerül, és azok veszik át a hangot, akik magyar eredetű románoknak vallják magukat s a karrieréség szenvedélyével „Jelezik le a Budapestről irányított magyar nacionalizmust”.

Ilyen körülmények között próbálok hát a lapnak új munkatársakat szerezni. Mit várhatok tőlük? Mindent, ami kedvük szerinti mondandó lenne az erdélyi magyar művelődésről. Meg se járja az eszemet, hogy publicisztikát kérjek bölcséleti hajlamú esszéiről, öntörvényű költőtől.

Bukaresti adminisztratív igazgatónk szóba sem áll velem az ügyben, míg nem kap utasítást a pártközpontból. A pártközpont illetékesei azt mondják: ők csak azt hagyják jóvá, amit a megyei bizottság már jóváhagyott.

Előterjesztem hát szándékomat a megyéhez. Kovács András Ferenc ügyében félóra múltán közli velem a propagandatitkár, hogy ha nem tudnám, Marosvásárhely zárt város, lakást senki emberfiának, idegennek nem adnak. (Kivéve a Kárpátokon túli megyékből, a Maros mentéről és a Mezőségről betelepítendő románok ezreit.) Mondom: a mi emberünk nem tekinthető idegennek, felesége ugyanis marosvásárhelyi, a lakásgondot szülei megoldanák. Kérdés: hol dolgozik a költő? Tanúgyben. Székelykeresztúr és Siménfalva között ingázik. Írnia kellene, nem pedig ingázni. Elfogadható érvelés, csak hogy a tanúgy nem vendéglő, onnan nem lehet bármikor kilépni. Ahhoz a Hargita megyei pártbizottság engedélye szükséges. Szerezzük meg, a többi majd kiderül.

Küldöm hát Éltető József kollégámat Csíkszeredába.

Lázok János ügyében hosszas hallgatás után lakonikus választ kapok telefonon a megyei pártbizottságtól.

– Az önök kérése elesett.

Kérdem, hogy mitől esett el és vajon nem állhatna-e megint a lábára?

– Ez úgy marad elesve – kapom a szigorú választ.

Tovább okvetetlenkedem, s végül kiderül: Lázoknak a felesége révén külföldi rokonai vannak Németországban. Ily esetben a párt utasítása úgy szól, hogy a delikvens ideológiai fronton nem alkalmazható. Kész! Lázok János folytatja napi százkilométeres utazásait Marosvásárhely és Disznajó között. A vonaton angol esszét olvas, néha kinéz az ablakon a gyémánthavas erdélyi télbe, de csak úgy szép az, ha nem fázik az ember, márpedig az országos didergésben a lélek is reszket már.

Csíkszeredából megérkezik Éltető Jóska s mondja: az ottani pártbizottság Kovács András Ferenc kilépését a tanúgyból se nem tiltja, se nem támogatja. A kettő közül a „kedvezőt” választom s mondom is menten a bukaresti *felsőbbségnek*: a csíkiak egyetértenek! Nem tiltják.

K. elvtárs előnye velünk szemben, hogy odafent ő belülről látja a problémát, mint Jónás a cethalat. Jól tudja tehát, hogy a csíki elvtársak miért nem támogatják az én kérésemet. Mondja hát szigorúan:

– Kovács András Ferenc kihágást követett el. Nem tiszteli a pártutasításokat. Nem tiszteli az Írószövetség direktíváit...

– Hogy-hogy nem tiszteli?

– Úgy, hogy verseket közöl Magyarországon.

Mondom: akkor engem is büntetni kell, mert évek óta kizárólag Magyarországon közlöm az írásaimat, színdarabjaimat...

A válasz így szól:

– Ezt mi nagyon jól tudjuk. De erről máskor és mások fognak tárgyalni veled.

A burkolt fenyegetést elteszem a többi mellé.

Elgondolásom, hogy Kovács András Ferenc és Lázok János az *Új Élet* belső munkatársa legyen; hogy két tehetséges fiatal szabaduljon az ingázás fáradalmaitól, kudarcba fullad.

Holnap újabb kudarcba kezdek!